

УДК 330.34.01 : 664

І. В. Тюха,

к. е. н., доц., Національний Університет Харчових Технологій

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ВИДОВІ ПРОЯВИ

Анотація. Статтю присвячено вивченню сутності поняття соціально-економічний розвиток підприємства, його природовидових модифікацій та сфер прояву.

Ключові слова: розвиток, зміни, економічне зростання, соціально-економічний розвиток

The summary. The article is sanctified to the study of essence of concept socio-economic development of enterprise, his nature, spec modifications and spheres of display.

Key words: development, changes, economy growing, socio-economic development

Вступ. Незмінними цілями розвитку кожної країни є приріст ВВП на душу населення, науково-технічний розвиток, підвищення рівня життя та соціальних стандартів. Інтеграція української економіки у світовий економічний простір, її нестійкий характер, процеси глобалізації, посилення впливу інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій вимагають від сучасних науковців пошуку новітніх теоретичних підходів, шляхів і методів економічної стабілізації, напрямів подальшого розвитку вітчизняних підприємств та соціально-економічної інфраструктури країни.

Постановка задачі. З'ясування природи соціально-економічного розвитку підприємств присвятили свої праці такі вчені, як: Алімов О.М., Амоша О.І., Ансоф А.П., Аптекар С.С., Афанасьєва Н.В., Берсуцький Я.Г., Богатирьов І.О., Булеєв І.П., Василенко В.О., Воронкова А.Е., Гавриленко В.А., Галушко О.С., Гесць В.М., Друкер П.С., Євдокимов В.Ф., Запасна Л.С., Кизим М.О., Кононенко І.В., Макогон Ю.В., Масленікова Н.П., Миколайчук Н.С., Новікова О.Ф., Орлов О.О., Подсолонко В.А., Пономарє В.С., Портер М., Пушкарь О.І., Раєвська О.В., Тридід О.М., Червова Л.Г., Чумаченко М.Г., Хобта В.М. й інші. Але не зважаючи на значний науковий доробок в теорії та практиці соціально-економічного розвитку підприємства залишаються недостатньо вивченими, що робить актуальним подальше вивчення даної проблематики.

Метою даного дослідження є встановлення сутності та природи соціально-економічного розвитку підприємства, як соціальної системи.

Методи дослідження: порівняльний, системного аналізу і синтезу, індукції та дедукції, наукової абстракції.

Основний зміст. Розвиток – є важливою передумовою ефективності функціонування вітчизняних підприємств, суттєвою перевагою у конкурентній боротьбі за поручкою успіху, а ринкове середовище його функціонування є відображенням стану та динаміки економічних та соціальних процесів.

Реалії української економіки пріоритетним чинником ефективного господарювання визначають взаємодію господарюючого суб'єкта з його соціальним середовищем. Віддається перевага гуманістичному підходу в управлінні, зростає роль соціальної корисності організації, що створюють перспективи розвитку окремим фірмам, галузям суспільству в цілому.

Термін «соціально-економічний розвиток» відображає кореляційну залежність між рівнем економічного розвитку і вирішенням соціальних проблем країни господарюючих суб'єктів. Під даним терміном розуміють процес трансформації відносин між економічними суб'єктами та соціальними групами населення.

Соціально-економічний розвиток – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні і негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Політичні і військові потрясіння, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи можуть призупинити розвиток економіки будь-якої країни, відкинути її на кілометри назад, а іноді привести і до остаточної загибелі, як це було з древніми цивілізаціями [5].

Воронкова А.Е. під соціально-економічним розвитком вбачає характеристику динамічного стану підприємства, обумовленого цілями його функціонування і розвитку також феномен життя суспільства, який визначає «систему координат», в якому воно здійснює свою життєдіяльність. Долішній М. І. та Злупко С.І. [9] соціально-економічний розвиток тлумачить як здатність робітників підприємства пізнавати й створювати можливості, інтегруючи в просторі та часі процеси трансформації всіх видів ресурсів виробництва матеріальних благ та послуг; єдність можливостей та процеси їх реалізації. Макмілан Г. наголошує на тому, що це здатність системи підтримувати певні темпи руху та утримувати рівновагу при зовнішніх збуреннях. Мельник В.Г. соціально-економічний розвиток трактує як сукупність усіх наявних у його межах ресурсів матеріальних і духовних, природних і трудових; як уже залучених в процеси суспільного виробництва і соціального розвитку, так і тих ресурсів, які можуть бути реалізовані та використані для зміцнення соціально-політичної стабільності, підвищення рівня якості життя населення, зростання ефективності галузей народного господарства. Качмарик Я.Д. стверджує що соціально-економічний розвиток являє собою цілісну сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних і економічних інститутів (суб'єктів) і відносин з приводу розподілу і споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів, виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг. Тимошук І. даний термін характеризує здатністю забезпечувати довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей на основі використання системи наявних ресурсів.

Отже, соціально-економічний розвиток підприємства визначають як незворотну, спрямовану і закономірну зміну системи на підставі реалізації властивих їй механізмів самоорганізації. Розвиток системи означає її здатність до перетворення при збереженні відносної стійкості і протидії змінам. Рушійною основою розвитку є його соціальний економічний потенціал, який розглядається як сукупність властивостей досліджуваного об'єкта, що являє собою динамічну систему, є результатом високоефективної та успішної діяльності підприємства, спрямованої на отримання соціального, економічного та екологічного ефектів [3].

Дослідження існуючих точок зору вчених-економістів щодо визначення соціально-економічного розвитку різних систем дозволило сформулювати наступне визначення соціально-економічного розвитку підприємства.

Соціально-економічний розвиток підприємства – це необоротна, спрямована, закономірна зміна економічного становища та соціальної інфраструктури господарюючого суб'єкта в результаті якої організація переходить до принципово нового якісного стану.

Тільки одночасна наявність всіх трьох зазначених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін:

– оборотність змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної системи функцій);

– відсутність закономірності є характерним для випадкових процесів катастрофічного типу;

– при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і тому процес втрачає характерну для розвитку єдину, внутрішню взаємозалежну лінію.

Складові соціально-економічного розвитку

Ознаками соціально-економічного розвитку підприємства на нашу думку слід вважати в економічній сфері:

– економічний ріст – кількісний бік розвитку економічної системи. Що характеризується розширенням її масштабів (нарощення обсягів виробництва та реалізація)

продукції, розширення частки ринку, підвищення рівня доходів підприємства, тощо);

– структурні зрушення – це зміни пов'язані з переходом до новітніх прогресивних технологій використанням ресурсів, що сприяє покращенню кінцевих результатів діяльності підприємства;

- оновлення асортименту продукції і послуг;
- впровадження інноваційних технологій в управлінні;
- нарощення фізичного обсягу капіталу підприємства;
- задоволення потреб споживачів;
- тощо.

В соціальній сфері: покращення організаційних і соціально-психологічних умов функціонування, покращення корпоративної культури, забезпечення у професійного розвитку, зростання рівня освіти та професійної підготовки кадрів, тощо.

Економічний бік соціально-економічного розвитку, як правило, оцінюють за допомогою коефіцієнтів й абсолютних величин, що відображають ефективність діяльності підприємства. Для оцінки соціальної складової більш прийнятними є якісні показники, що обумовлено специфічністю об'єктів оцінки.

Соціально-економічний розвиток підприємства залежить від економічного зростання, яке викликає якісні зміни в економіці, сприяє її загальному розвитку та розв'язує людського капіталу, корпоративної культури.

Таблиця 1. Видові прояви соціально-економічного розвитку підприємства

Класифікаційна ознака	Видові прояви	Характеристика
1	2	3
За масштабом поширення	Загальний	Сукупність соціально-економічних змін, що відбуваються на підприємства, як наслідок дії загальносистемних процесів
	Локальний	Сукупність соціально-економічних змін, що відбуваються на рівні окремих структурно-функціональних (бізнес-функцій) та організаційно-функціональних підрозділах (структурних одиниць) підприємства
Залежно від складності змін	Елементний	Сукупність соціально-економічних змін, що виникають та протікають в межах однієї структурної одиниці, та не мають істотного впливу на інші структурні елементи
	Інтегральний	Сукупність соціально-економічних змін, що виникають, протікають та впливають на декілька структурних елементів в т.ч. аналогічні процеси
	Системний	Сукупність соціально-економічних змін, що виникають, протікають та впливають на декілька структурних елементів та чинять істотний вплив на усі структурні елементи підприємства
За якістю змін	Прогресивний	Сукупність соціально-економічних змін, що забезпечують підвищення ефективності функціонування підприємства, розвиток «від нижчого до вищого»
	Регресивний	Сукупність соціально-економічних змін, що призводять до погіршення показників ефективності функціонування підприємства, розвиток «від вищого до нижчого»
Залежно від перебігу змін	Еволюційний	Сукупність соціально-економічних змін, що відбуваються поступово, постійно, передбачувано для підприємства
	Революційний	Сукупність соціально-економічних змін, що відбуваються стрибкоподібно, непередбачувано, різко змінюючи соціально-економічну систему підприємства
Залежно від об'єкту змін у соціально-економічній системі підприємства	Організаційний	Сукупність змін, що призводять до удосконалення (погіршення) системи управління діяльністю підприємства
	Техніко-технологічний	Сукупність змін техніко-технологічного характеру, що призводять до підвищення (зниження) рівня прогресивності технологічних процесів на підприємстві
	Соціальний	Сукупність змін, що зумовлюють покращання (погіршення) соціально-психологічного клімату на підприємстві
	Економічний	Сукупність змін, що призводять до удосконалення (погіршення) методів, способів, форм економічних розрахунків та економічної роботи в цілому
Залежно від кількісної/якісної основи змін	Екстенсивний	Сукупність соціально-економічних змін, що відбуваються в діяльності підприємства за рахунок кількісного збільшення (зменшення) обсягів факторів виробництва
	Інтенсивний	Сукупність соціально-економічних змін, що відбуваються в діяльності підприємства за рахунок якісного використання факторів виробництва
Залежно від керованості змін	Керований	Сукупність соціально-економічних змін, що відбуваються під впливом осмислених дій управлінців
	Спонтанний	Сукупність соціально-економічних змін, що виникають випадковим чином і не є запланованим результатом осмислених дій управлінців
Залежно від траєкторії руху	Лінійний	Сукупність соціально-економічних змін, загальний напрям яких може бути апроксимований у лінійну функцію
	Нелінійний	Сукупність соціально-економічних змін, загальний напрям яких не може бути апроксимований у лінійну функцію
Залежно від спрямованості та циклічності змін	Спрямований	Сукупність соціально-економічних змін, що виникають та впливають на соціально-економічну систему підприємства в одному напрямку
	Циклічний	Сукупність соціально-економічних змін, що мають безперервно повторюваний характер та характеризуються коливаннями ефективності діяльності підприємства
	Спіральний	Сукупність соціально-економічних змін, що мають безперервно повторюваний характер та характеризуються циклічними коливаннями показників ефективності діяльності підприємства, а також їх переходом на якісно новий рівень
Залежно від динаміки змін	Рівномірний	Сукупність соціально-економічних змін, що відбуваються з однаковою швидкістю, або з однаковим прискоренням
	Нерівномірний	Сукупність соціально-економічних змін, що відбуваються зі змінною швидкістю або зі змінним прискоренням (стрибкоподібний)
Залежно від рівня невизначеності процесів	Прогнозований	Сукупність соціально-економічних змін, що можуть бути передбачені підприємством з достатньою ймовірністю
	Випадковий	Сукупність соціально-економічних змін, що не можуть бути передбачені підприємством з достатньою ймовірністю

Джерело: удосконалено автором на підставі [1-5]

Соціально-економічний розвиток підприємства є незворотнім процесом, який забезпечує спонтанні чи керовані переходи від одного неповторного стану, забезпечується неможливістю повного відтворення різноманітності, якості, кількості та сили впливу факторів, які його визначили, до іншого через процеси змін.

Першоосною і джерелом розвитку підприємства слід вважати різноманітні зміни внутрішньсистемного характеру, та зміни, що виступають результатом взаємодії соціально-економічної системи з факторами оточуючого середовища. Ключовим моментом в даному процесі слід вважати протиріччя між обмеженими економічними ресурсами та необмеженістю економічних потреб людини.

Концепція соціально-економічного розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох основних точок зору: економічної, соціальної та екологічної.

Економічна складова концепції розвитку заснована на теорії максимального потоку сукупного доходу Хікса-Ліндала, який може бути здійснений за умови збереже

сукупного капіталу. Концепція передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів та використання екологічних - природо-, енерго-, і матеріало - зберігаю технологій, включаючи видобуток і переробку сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку та знешкодження відходів.

Соціальна складова розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем. Важливим аспектом цього підходу справедливий розподіл благ та збереження культурного. У рамках концепції людського розвитку людина є не об'єктом, а суб'єктом розвитку.

З екологічної точки зору, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, яких залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Основна увага приділяється збереженню здібностей до самовідновлення і динамічної адаптації таких систем до змі не збереження їх у деякому «ідеальному» статичному стані.

Важливі також і механізми взаємодії цих концепцій. Економічний і соціальний елементи, взаємодіючи один з одним, породжують такі нові завдання, як реалізація довгострокового економічного зростання працівників та підвищення їхнього добробуту.

У разі надання першочергових пріоритетів змінам у технічній та економічній сферах, підприємство, як соціально-економічна система гальмує свій соціальний розвиток тим самим каталізуючи процеси саморуїнування в соціальному середовищі.

Ефективність соціального розвитку – характеристика соціального середовища організації, що виражає відповідність між впливом на персонал результатів соціальних заходів, у тому числі впровадження нових соціальних технологій, і витратами матеріально-фінансових й інших ресурсів на їхнє здійснення. Соціальна ефективність визначення й оцінка ґрунтуються на якісних показниках і визнанні пріоритетності соціальних цілей: чим більшою мірою той або інший захід сприяв рішенню конкретних соціальних проблем, тим він є більш соціально ефективний [4].

Висновки. У багатьох країнах з ринковою економікою протягом останніх століть відбувалося економічне зростання, а з ним і підвищення рівня життя населення. Економіка цих країн розвивалася нерівномірно, проте економічний розвиток мав не хаотичний, а хвилеподібний характер: піднесення неминуче чергувалося зі спадом, інколи наставали глибокі економічні депресії з великим безробіттям. Тому об'єктивною необхідністю виступає подальше вивчення соціально-економічного розвитку підприємств з урахуванням засад його циклічності, поглиблення теорії та вдосконалення практичних інструментів щодо обґрунтування напрямів розвитку промислового підприємства.

Використана література:

1. Богатирьов І.О. Управління розвитком підприємства (за матеріалами малих підприємств меблевої промисловості України): Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. – К., 2004. – 22 с. (с. 6-7).
2. Ворожейкин И.Е. Управление социальным развитием организации: Учебник. Серия: Высшее образование.– М.:ИНФРА – М., 2001. – 176 с., с. 171.
3. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства. – http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp96/knp96_33-37.pdf.
4. Погорелое Ю. С. Развитие предприятия: понятия та виды. – http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp88/knp88_75-81.pdf
5. <http://www.eduhmao.ru/info/1/3760/83681>.

Стаття надійшла до редакції 19.06.201

ТОВ "ДКС Центр"